

Önnevelés.

Irta: Szakál János.

E cím a lehető legegyszerűbbek közé tartozik és mégis mennyi tartalmat látunk benne, ha csak egy kissé is vizsgáljuk! Régi hang ez, régen ismerjük nagy fontosságát — mondják; mosolyognak és egykedvűen mennek tovább. Pedig azok, akik ilyen egyszerűnek, mindennapinak látják, egyáltalán nem, vagy legalább is nagyon, de nagyon kevésbé ismerik jelentőségét. Mert igaz, hogy régen ismert az önnevelés, mindnyájan hallottunk róla, de csak harangozni. Valójában igen ritka ember az, ki magáévá teszi az eszmét és neveli önmagát. Nem tesszük magunkévá, mert kényelmesek vagyunk, nincs elég akaratumk a kényelem legyőzésére, nem saját célunk felé törekszünk, nem a saját belátásunkat követjük; hanem engedjük, hogy illetéktelen mások hassanak ránk, mások irányítsanak, mások neveljenek.

Az önnevelés a problémák legrégebbjei közé tartozik, de végleges, kialakult vagy egyáltalán többek által tényé tevése még mindig nem sikerült. Ma mindig újabb és újabb felé törekszünk, anélkül, hogy megvalósítanók a régieket. Nagyon jól talál Foerster mondása, mikor tanítványai kérték, hogy mondjon nekik valami új nevelési problémát. Foerster, e neves pedagógus, mosolyogva válaszolta: „Az az új, ami régi!” S igaza van, az az új, ami régi, mert elfelejtettük, mert nem élünk vele s ha felvetődik a kérdés, az újság ingerével hat. Az önnevelés sokak által elkoptatott valami, de úgy gondolom nem árt, ha minél sürűbben hallunk róla, mert minél többször halljuk, annál inkább tudomást veszünk róla, s talán még magunkévá is tesszük. Mielőtt azonban az önnevelésre térnék, szükségesnek tartom a nevelés problémáját fejtegetni. Hogy nevelés nélkül nem lehet az ember igazán ember, hogy e nélkül megmaradnánk aminek születtünk, ez minden kétséget kizár. Ma már alig hiszem, hogy ellenkező nézetű ember lenne.

A nevelés már a születés után azonnal megkezdődik a hatásokkal. Tulajdonképen az egész nevelés nem más, mint a hatások összessége. Az ember nevelése a zsenge korban a szülőre, azaz az anyára, mint ilyenben a leghivatottabbra háramlik; majd felserdülvén az iskolába, új országba, új társadalomba kerülvén, e megkezdett nevelői eljárást folytatja a tanító, ki inkább nevelő, mint tanító kell, hogy legyen. Nagy zökkenő volna a gyermek életében az a pont, mikor a családból az iskolába kerül, ha nem volna meg az összekötőkapocs: a tanító szeretén keresztül való nevelés.

Ez az iskolai nevelés már tudatos, a nevelő már ismeri azokat a hatásokat, melyek segítik agyermeket a kitűzött cél elérésére. A családban megkezdett nevelés az iskolázás beálltával nem szűnik meg, hanem az iskolai neveléssel karöltve halad. Ami az iskola feladatán kívül esik, azt pótolja a család,

amit a család feledezt el, kiegészíti az iskola. Csak míg a családban a nevelés sokszor ösztönszerű, addig az iskolában tervszerű,; az iskolai nevelés minden tanulót egyenkint megismerve, külön-külön nevelve éri el a célt. 6—12 éves kor az az idő, mikor a gyermek a nevelés heteronom fokán áll. Ebben az időben majdnem kizárólag a nevelő hat a gyermekre, csak neveli, szoktatja. 12—18 éves korban a gyermekben, azaz a serdült ifjúban, mind nagyobb vágy lép fel az önállóságra. Ezt a vágyat aknázza ki a nevelő, hogy az ifjú hozzászokjék az önálló munkák elvégzéséhez, mikor mind nagyobb és nagyobb feladatok önálló megoldására serkenti, s ezzel mintegy az önnevelésre készíti elő. A nevelőnek az a célja, hogy lassan-lassan tért engedjen az öntevékenységre, mert bizonyos fokon túl, az egyénnek kell önmagát nevelnie abban az irányban, melyben eddig nevelkedett. S most már itt is vagyunk az öntevékenységnél, az önnevelésnél.

A középiskola elvégzése után jön az autonomia foka, az önnevelés lépcsője, melyen felkapaszkodni a cél felé a szó igaz értelmében nemes cselekedet. Ha eddig az ifjura mások hatottak, most magának kell önmagára hatnia. Eddig leginkább hasonlított a műveltető igéhez, mikor az alany mással végezteti a cselekvést; most pedig visszaható igének kell lennie; az alanytól indul ki a cselekvés, de az alanyra hasonn vissza. Most áll az ifjú azon a fokon, mikor a külső hatásokat nemcsak tudomásul veszi, hanem azokra kritikát gyakorol; az eddig szerzett igazhoz hasonlítja s ha megegyezik az igazsággal, csak akkor fogadja el. De nemcsak a külső hatásokat hatásokkal szembenállva kell bírálgatnia, hanem itt az ideje, hogy első sorban önmagát vesse latra, az igazság mérlegére téve önmagát, lássa meg magában a jó és rossz hatások következményeit. Amit eddig igaznak elfogadott, ahhoz viszonyítsa magát. Ekkor alakul ki benne az egyéniség, amit legkevésbé szoktak ismerni. Ehhez segíti az önismeret. Hány ember bánja meg későn a pályáját, amelyen nem boldogult! — s ennek csak egy hibája volt, de ez sarkalatos hiba: nem ismerte önmagát. Itt tűnik ki az önismeret fontossága, melyet már Kr. e. 2000 évvel is annyira hangsúlyoztak. Az önismeret szorosan összefügg az önneveléssel; amennyiben az önismeretnek meg kell előznie az önnevelést. Mondhatni az önismeret az önnevelés ugródeszkája.

Nagyon gyakran van alkalmunk önmagunkat vizsgálni, megismerni saját éntünket. Ezt a gyakori alkalmat csekély kivétellel minden ember elfelejti, pedig még a legelfoglaltabb ember is tud időt szakítani lelke épülésére. Ha máshol nem, de a villamoson, utazgatás közben. Valaki mondhatja, hogy neki nincs egy perc szabad ideje, mit magának szentelhetne nappal. Még ennek is van ideje! Este, alvás előtt az ágyban a legkitünőbb idő az önvizsgálatra. Idézzük magunkba a nap eseményeit és próbáljuk objektíven megítélni cselekedeteinket. Ne másokkal bíráltassunk, hanem kérdezzük meg a belsőbirónkat, a lelkiismeretünket: mit szól ez az igazságos lélekbíró a cselekedeteinkhez! S ha valami nem helyeset cselekedtünk, ne hallgattassuk el a belsőbirót, mert ebből keletkezik az egész életünkre kiható baj: önmagunknak félreismerése. Ez nem könnyű dolog. Szembeszállni az olyan dolgokkal is, amelyeket

őnmaga előtt takar leginkább az ember. Az ilyen önvizsgálatok gyakorisága ismertet meg minket önmagunkkal. Az önvizsgálat alkalmával felfedezett hajlamokat azután cselekvéssel lehet kifejleszteni, vagy megszüntetni. Sem az egyik, sem a másik nem sikerül teljesen, mert az ember halad-halad a cél felé, de olyan ember még nem volt, ki elérte vagy elérné a célt. Cselekvéssel azonban meg lehet közelíteni a célt; a jókat aktív cselekvéssel fejleszteni, a rosszakat pedig fékező cselekvéssel kipusztítani. Az ilyen szakadatlan, láncolatossá cselekvéseknek pedig van eredménye. Szent borzadállyal és tisztelettel tekintünk a kereszténység első századában élt szerzetesekre, szerzetesrend alapítókra. S ezek szentségüket csak cselekvéseiknek, öntevékenyséjüknek, önnevelésüknek köszönték.

Ha jó tulajdonságot fedez fel önmagában az ember, akkor azt javítsa, csiszolja, fejlessze a tökéletes felé. Ilyen jó tulajdonságot úgy lelki, mint testi élet terén lehet felfedezni, mit azután naponként gyakorolni kell s így élte végén érzi az ember, hogy megközelítette a tökéletest. Ez az állandó tevékenység a jó, a szép és igaz érdekében felülmulhatatlan lelki gyönyörűség. Minden más háttérbe szorul az önnevelésnél az állandó vasakat hajtotta öntevékenységnél. Az öntökéletesítés testi és szellemi tere (tanulás) nem is olyan nehéz, mint az erkölcs terén való nemesülés. Ez már sokkal finomabb, kényesebb. De éppen itt válik el, hogy ki a szó igaz értelmében ember, kiből mennyi erő, akarat rejtőzik az önnevelésre. Számítatlan emelni, fejleszteni, csiszolni és fékezni valót találunk az erkölcsi téren. Ez az a terület, melyen leginkább volna alkalmunk, leginkább kellene önmagunkat nevelnünk; s ezt mulasztjuk el leginkább. Nem tévedek — úgy gondolom — ha az erkölcsi téren való nemesedést öntevékenység útján tartom a szó szorosabb értelmében vett önnevelésnek. Ez az a pont, melyről senki sem mondhatja, hogy erre nincs szüksége.

Az erkölcsiekben való önnevelés is csak öntevékenység eredménye. Az öntevékenységnek értékét a lelkünk spontán megnyilatkozása adja, ha teljesen magunktól, a lelkünkéből fakad, minden külső erőszak, kényszerűség hatása nélkül. Az emberi érték, ami igazán emberi, az csak öntevékenysége lehet. Ezért fontos, hogy a nevelők a gyermekekben az öntevékenységet tartsák szem előtt s erre mind több és több teret engedjenek. Minden embernek szüksége van az öntevékenységre, mert egész életén keresztül nem lesz szülő vagy nevelő a háta mögött, ki oktassa, irányítsa. De ha neveli önmagát az öntevékenység útján, akkor ott lesz támaszul a kiforrott cselekvési eljárása és akarata, melyek minden hasonló esetre hasonlóan válaszolnak.

Ha minden embernek szüksége van az önnevelésre, akkor kétszer, sőt háromszorosan szükséges a nevelőnek, s mivel az életben *minden ember a szó tágabb értelmében nevelő*, szüksége van az önnevelésre. Miért? A nevelőnek célja egész életén keresztül nevelni. Ha ez a célja, akkor önként következik, hogy egész életén át kell önmagát nevelnie, képeznie; mert a nevelő csak akkor tud másoknak átadni valamit és csak azt tudja átadni, amivel őnmaga is rendelkezik. Nem nevelhet, ha önmagát nem neveli. Csak annyira tud másokat nevelni, amennyiben önmagát

nevelte és csak addig tud nevelni, ameddig önmagát nevelte! Hiába — csak azt tudjuk nevelni, ami önmagunkban második énünk lett!

Ha érzelmeken keresztül akarok hatni az értelemre, akkor érzelmeket kell keltenem. A nevelő énem csak akkor tud érzelmeket kelteni, amennyiben azokat én is átéltem, átéreztem; csak így tudok hatni közvetlenül. Ezért kell a nevelőnek önmagát nevelnie. De ne akkor kezdjen hozzá, mikor már meglett ember, hanem még tanuló korában, hogy második énjévé legyen az önnevelés. Így talán biztosíthatjuk magunkat arról, hogy az iskolai tanulás befejeztével nem szűnik meg a haladás, hanem tart addig míg csak élünk. Az életbe kerülve annak minden körülménye, viszonya egy-egy alkalom legyen az önnevelésre. Aki ezt nem látja be, beszéljen bár angyalnyelven, tudjon, mint akár a legnagyobb bölcs és ne törekednék a tökéletes felé, az igaz, szép és jó szolgáltatásban, annak szavai és beszéde a pusztába kiáltott szó.

A magunkban felfedezett jókat, általában önmagunk nevelését nem nagy dolgokkal kell kezdeni. A futóbajnok sem a maratoni gyorsfutással kezdte meg, hanem előbb lassú 100 métert futott meg s tovább-tovább egészen a bajnokságig. Az önnevelés megkezdésére és gyakorlására szebbnél szebb példákat olvashatunk Locke, Payo és Foerster munkáiban. Mindenki magáévá teheti azokat.

Ha ilyen apró hibákon kezdjük az önnevelést, akkor remélhetjük a biztos sikert; akkor méltó példakép táplálhatjuk magunkban a reményt, hogy az önnevelése útján oly magasra emelkedett magyar zsenit, Petőfit, követhetjük. Petőfi igazán az önnevelés útján érte el a babért. Ne higyjük, hogy Petőfi zavaros iskolázása mellett nem tanult. Rövid életén keresztül tanult s e rövidség-elegendő volt neki arra, hogy az egész világ költészetét ismerje és azonkívül megtanuljon németül, angolul öntevékenysége által. Ugyancsak a mult század nagyjai közül emlitem Arany Jánost, Kossuth Lajost, kik csodás erővel tanulták meg a legnehezebb nyelveket öntevékenységük által. Széchenyit is ide sorakoztatom, a legnagyobb magyart, ki az egész nemzetéért művelte önmagát, tanult nemzete helyett is, ki öntevékenységgel kora egyik legnagyobb tudósai közé tartozott. Páratlan akaratereje révén vagy hat nyelven írt és beszélt.

Az öntevékeny, önnevelő férfiak egész hosszú sorát tudnám leírni, kik heroikus módon legyőzték a legnagyobbat; önmagukat. Hiszen csak az egyháztörténetet lapozva hány jeles szentre bukkanunk, kik magáért az önneveltségért nevelték önmagukat! Ezek elhagyásával érdemes és méltó megemlítenem Babica Mátyást, kinek nevét ugyan nem jegyezte fel sem nevelés-, sem zene-, sem művészettörténet, de azok közül való, kiknek nyomorék testükben az akarat üli diadalát. Bénán született: jobbkarja hiányzott, balját eltörte. Két osztályát végezte a gimnaziumnak és Olyson lett kántor abban az időben. Nyomorék kezével és lábával orgonált és festett. Szentképei ma is megvannak a lublói országúton. Lábával pótolta azt, amit a kéztől megvont a Gondviselés. Ifjúkorában a lábujjai közé tett kövel átdobott a templomtornyán. Nagy erő lakozott benne és nagy művész is: az akarat-erő művésze.

Tegyük, cselekedjünk és akkor neveljük önmagunkat!